

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

304

Gospodarka turystyczna w regionie

**Rynek turystyczny – współczesne trendy,
problemy i perspektywy jego rozwoju**

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego



Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-366-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska , Indywidualne <i>city break</i> jako reprezentacyjny trend turystyki europejskiej w XXI wieku	11
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska , Rynek prywatnych apartamentów jako uzupełnienie oferty hotelarskiej w Poznaniu	19
Agata Balińska , Konkurencyjność Polski Wschodniej jako destynacji turystycznej w ocenie słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku SGGW	29
Katarzyna Bieluszko , Oczekiwania klientów hotelowych dotyczące cen w Internecie a działania hoteli na rynku elektronicznej dystrybucji.....	40
Krzysztof Celuch , Rola jednostek Convention Bureau w marketingu regionów turystycznych w Polsce	50
Ewa Dziedzic , Polityka kulturalna władz miejskich a rozwój turystyki.....	60
Piotr Gryszel , Wielokulturowość Dolnego Śląska jako produkt edukacyjnej turystyki kulturowej	69
Mikołaj Jalinik , Perspektywy rozwoju gospodarstw agroturystycznych na obszarze Puszczy Białowieskiej	78
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka , Rola turystyki społecznej w równoważeniu konsumpcji turystycznej	90
Mirosław Januszewski , Zróżnicowanie aktywności turystycznej młodzieży uczącej się w powiecie wałbrzyskim.....	103
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak , Lokalne grupy działania jako przykład współpracy sieciowej sprzyjającej tworzeniu produktu turystycznego	114
Zygmunt Kruczek , Znaczenie szlaków kulturowych dla rozwoju turystyki edukacyjnej	124
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk , Strategia <i>hands-on activity</i> w turystyce wiejskiej i jej wykorzystanie w tworzeniu edukacyjnych produktów turystycznych.....	134
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski , Apiturystyka jako forma turystyki edukacyjnej	144
Janusz Majewski, Marcin Idzik , Regionalne zróżnicowanie aktywności turystycznej Polaków	153
Andrej Malachovský, Simona Murínová , Cestovný ruch na Slovensku v kontexte vývoja v Európe.....	163
Barbara Marciszewska , Turystyka edukacyjna – kontekst społeczny i ekonomiczny	174

Mirosław Marczak , Branding w turystyce – przykłady wykorzystania przez narodowe organizacje turystyczne w wybranych krajach	182
Izabela Michalska-Dudek , Pojęcie, rodzaje i motywy lojalności klientów przedsiębiorstw turystycznych	191
Agnieszka Niezgoda , Prosument na rynku turystycznym – próba zdefiniowania	203
Stefan Nowak , Struktura finansowania działalności lokalnych organizacji turystycznych	211
Katarzyna Orfin , Rola platform internetowych w działaniach promocyjnych jednostek terytorialnych w zakresie turystyki	220
Eugenia Panfiluk , Analiza ekonomicznych wyników działalności inwestycyjnej w sektorze turystycznym. Studium przypadku województwa podlaskiego	230
Renata Przeorek-Smyka , Determinanty prawne zrównoważonego rozwoju turystyki w Unii Europejskiej i w Polsce. Wybrane problemy	241
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Wpływ migracji osób starszych na rynek pracy w obszarach atrakcyjnych turystycznie w Polsce.....	253
Andrzej Rapacz , Możliwości finansowania rozwoju turystyki społecznej w Polsce.....	264
Kristina Šambronská, Daniela Matušiková, Anna Šenková , Measuring service quality of hotel establishments on the base of GAP model with emphasis of dimension of service reliability	274
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Targi jako platforma bezpośredniej komunikacji branżowej (w świetle opinii zwiedzających Międzynarodowe Targi Gastronomiczne EuroGastro 2012).....	283
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Popyt na rynku turystyki wiejskiej w Polsce w świetle badań empirycznych	291
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specyfika turystyki edukacyjnej na obszarach chronionych. Studium przypadku polskich parków narodowych	304
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , Analiza ofert polskich touroperatorów na sezon 2012/2013 na podstawie turystyki wyjazdowej do Tunezji – jednego z najpopularniejszych kierunków wakacyjnych.....	314
Adam R. Szromek , Wskaźniki funkcji turystycznej i ich współzależność z innymi wskaźnikami ekonomicznymi na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2000-2010	325
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Motywy uprawiania turystyki aktywnej przez studentów	339
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Ocena postaw społeczności lokalnej do rozwoju turystyki na przykładzie zwierzyńca	347
Piotr Zawadzki , <i>City placement</i> jako element promocji produktu turystycznego miast	358

Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Atrakcyjność turystyczna Buska-Zdroju w opinii jego mieszkańców.....	368
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Poniemie jako przykład przestrzeni o szerokich możliwościach rozwoju turystyki edukacyjnej.....	379

Summaries

Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska, Individual city break as a representative trend in the XXIst century European tourism.	18
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska, Private apartments as a complement for hotels. Case study of Poznań accommodation market.....	28
Agata Balińska, Competitiveness of eastern Poland as a tourist destination in the opinion of students of the University of the Third Age of Warsaw University of Life Sciences	39
Katarzyna Bieluszko, Customer expectations for online hotel prices and hotels activities on the e-market.....	49
Krzysztof Celuch, The role of Convention Bureaux in tourism regions marketing in Poland.....	59
Ewa Dziezic, Cultural policy of city governments vs. tourism development	68
Piotr Gryszel, Multiculturalism of Lower Silesia as a product of educational cultural tourism	77
Mikołaj Jalinik, Functioning and development prospects of agritourism farms in Białowieża municipality.....	89
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka, The role of social tourism in balancing tourism consumption	102
Mirosław Januszewski, Tourism activities diversification of the learning youth in Wałbrzyski district	113
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak, Local Action Groups as an example of cooperation network favorable in creating a tourism product....	123
Zygmunt Kruczek, The importance of cultural routes for the development of educational tourism.....	133
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk, The strategy of hands-on activity in rural tourism and its use in creating tourism educational products	143
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski, Apitourism as a form of educational tourism.....	152
Janusz Majewski, Marcin Idzik, Regional differentiation of tourism activity of Poles.....	162
Andrej Malachovský, Simona Murínová, Tourism in Slovakia in the context of development in Europe	173

Barbara Marciszewska , Educational tourism: social and economic context	181
Mirosław Marczak , Branding in tourism: examples of its use by National Tourism Organizations (NTO) in selected states	190
Izabela Michalska-Dudek , Notion, types and motives of loyalty of tourist enterprises clients	202
Agnieszka Niezgoda , Prosumer on the tourist market – attempt to define	210
Stefan Nowak , Financial structure of Local Tourist Organizations	219
Katarzyna Orfin , Role of internet platforms in promotion activities of territorial units in the area of tourism.....	229
Eugenia Panfiluk , The analysis of economic results of investment activity in tourist sector. Case study of Podlasie Voivodeship	240
Renata Przeorek-Smyka , Law determinants of sustainable tourism development in the UE and Poland. Selected problems	252
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Retirees and their influence on the labour market in tourists areas in Poland	263
Andrzej Rapacz , Possibilities for financing the development of social tourism in Poland.....	273
Kristína Šambronská, Daniela Matušíková, Anna Šenková , Pomiar jakości obsługi hoteli na podstawie modelu GAP z podkreśleniem wymiaru niezawodności usług.....	282
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Fairs as a platform of the trade direct communication (on the basis of the opinions of visitors of International Food Service Trade Fair EuroGastro 2012)	290
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Demand on the market of rural tourism in Poland in the light of empirical studies	302
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specifics of educational tourism in protected areas. Case study of Polish national parks	313
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , The analysis of Polish tour operators' offers for the season 2012/2013 on the basis of an outbound tourism to Tunisia – one of the most popular holiday destinations.	324
Adam R. Szromek , Indicators of tourist function and their correlation with other economic indicators on the example of Polish economy in 2000-2010..	338
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Students' motivations for participation in active sport tourism	346
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Evaluation of residents' attitudes to tourism development on the example of Zwierzyniec ..	357
Piotr Zawadzki , City placement as an element of town tourism product promotion	367
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Tourist attractiveness of Busko-Zdrój in the opinion of its inhabitants	378
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Ponidzie as an example of the area with the wide range of development opportunities in terms of educational tourism.....	388

Piotr Gryszel

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WIELOKULTUROWOŚĆ DOLNEGO ŚLĄSKA JAKO PRODUKT EDUKACYJNEJ TURYSTYKI KULTUROWEJ

Streszczenie: Rozwój turystyki edukacyjnej i kulturowej można uznać za jeden ze współczesnych trendów na rynku turystycznym. Wielokulturowość regionu turystycznego może stanowić jego wyróżnik na wysoce konkurencyjnym rynku turystycznym. Porównując Polskę z innymi krajami europejskimi, można stwierdzić, że jest ona obszarem jednolitym pod względem kulturowym i etnicznym. Regionem, który wielokrotnie zmienił swą przynależność państwową, jest Dolny Śląsk. Mimo że obecnie jest to obszar etnicznie czysto polski, to ślady wielokulturowego dziedzictwa minionych czasów odnajdujemy tu na każdym kroku. Stanowią one dla wielu turystów odwiedzających Dolny Śląsk znaczącą atrakcję turystyczną. Celem artykułu jest analiza wielokulturowego potencjału Dolnego Śląska jako produktu edukacyjnej turystyki kulturowej tego regionu. W artykule zdefiniowano pojęcia wielokulturowości, turystyki kulturowej i edukacyjnej. Przedstawiono propozycje edukacyjnych szlaków kulturowych na Dolnym Śląsku w odniesieniu do popytu zgłaszanego przez turystów odwiedzających ten region.

Słowa kluczowe: wielokulturowość, turystyka kulturowa, turystyka edukacyjna, szlak tematyczny.

1. Wstęp

Porównując Polskę z innymi krajami europejskimi, można stwierdzić, że jest ona obszarem jednolitym pod względem kulturowym i etnicznym. Ostatni narodowy spis powszechny z 2011 r. pokazał, że dominuje u nas ludność o jednorodnej, polskiej tożsamości narodowej – 94,8% społeczeństwa. Tylko 1,55% społeczeństwa wskazuje niepolską tożsamość, natomiast 2,26% zadeklarowało zarówno polską, jak i inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną. Nie zawsze tak jednak było. Niejednokrotnie obok siebie mieszkali Żydzi, Romowie, Ukraińcy, Litwini i Polacy, prawosławni, ewangelicy i katolicy. Wszyscy oni tworzyli dziedzictwo materialne i niematerialne Rzeczypospolitej. Przez 123 lata zaborów kraj nasz znajdował się w granicach trzech różnych państw, reprezentujących różne kultury i wyznania.

W Rosji dominowało prawosławie, w Austrii katolicyzm, w Prusach protestantyzm. Wszystko to spowodowało, że teraz ślady tamtych czasów odnajdujemy w wielu miejscach naszego kraju w postaci dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

Na przestrzeni dziejów granice Polski wielokrotnie się zmieniały, by po II wojnie światowej przyjąć obecny kształt. Regionem, który wielokrotnie zmienił swą przynależność państwową, jest właśnie Dolny Śląsk. Mimo że dziś jest to obszar etnicznie czysto polski, to ślady wielokulturowego dziedzictwa minionych czasów odnajdujemy na każdym kroku. Stanowią one dla wielu turystów odwiedzających ten region znaczącą atrakcję turystyczną. Historia ziem śląskich w polskim społeczeństwie nie jest jednak dobrze znana. Aby odwiedzający Dolny Śląsk mogli dobrze ją poznać i zrozumieć, konieczne staje się przygotowanie profesjonalnej oferty turystyki edukacyjnej. Celem artykułu jest analiza wielokulturowego potencjału Dolnego Śląska jako produktu edukacyjnej turystyki kulturowej tego regionu. Należy też zaznaczyć, że w tekście poruszone zostaną tylko aspekty kulturowe turystyki edukacyjnej. Trzeba mieć jednak świadomość, że ta forma turystyki ma dość szeroki zakres i nie powinna być traktowana jedynie jako jedna z form szeroko rozumianej turystyki kulturowej.

2. Pojęcie wielokulturowości

Mówiąc o wielokulturowości, należy najpierw zdefiniować pojęcie kultury. W literaturze przedmiotu była ona definiowana wielokrotnie, za każdym razem z naciskiem na inne aspekty tego zjawiska. Różnorodność definicji kultury pozwala jednak wyodrębnić wspólne jej elementy. Można zatem zdefiniować kulturę jako dobro, które kształtowało się w ciągu długiego czasu i jest dorobkiem zbiorowym, przyjmowanym i uznawanym za własny przez jedną bądź wiele grup. Kultura bywa również często rozumiana jako zjawisko wszechobecne w życiu codziennym ludzi, jako historycznie uformowany system pojęć, które nadają znaczenia i kierunek ich działaniu [Puchnarewicz 2010, s. 15-32]. Do elementów kultury zaliczyć zatem można język, obyczaje, ubiór, religię, styl budownictwa, literaturę itp. Wszystkie te elementy mogą pozostać charakterystyczne dla danej zbiorowości lub regionu albo mogą przenikać na zewnątrz. Różne społeczności mogą zapożyczać od innych to, co wydaje im się najlepsze, najcenniejsze, najbardziej wartościowe. Mówimy wtedy o różnorodności kulturowej. Różnorodność kulturowa objawia się współwystępowaniem wielu kultur w przestrzeni lokalnej, w regionach, w państwach i w największych zidentyfikowanych odrębnościach kulturowych – cywilizacjach. Te nakładające się na siebie warstwy identyfikacji kulturowych tworzą wielobarwną mozaikę, począwszy od grup lokalnych, a na regionach świata skończywszy. Ich reprezentanci mogą wybierać w zależności od kontekstu różne zespoły znaczeń i używać ich w procesie komunikacyjnym. Terminów *różnorodność kulturowa* i *wielokulturowość* często używa się zamiennie. Wielokultu-

rowość jest czymś więcej niż obiektywnym udowodnieniem istnienia w danej przestrzeni wielości kultur. Dodatkowo zawiera w sobie postulat prowadzenia odpowiednich działań dla zachowania odrębnych grup religijnych i kulturowych. Pojęcie wielokulturowości odnosi się często do społeczeństwa, którego członkowie pochodzą z różnych grup etnicznych lub religijnych oraz opisuje ich wzajemne relacje i negocjacje oraz stosowane przez państwo rozwiązania regulujące ich wzajemne stosunki. Wielokulturowość to bogactwo zachowań ludzkich, efekt wielopokoleniowej pracy, porażek i sukcesów, ciekawych narracji o różnorodnych światach życia [Puchnarewicz 2010, s. 15-32].

W świetle przedstawionych poglądów wielokulturowość Dolnego Śląska rozpatrywana będzie w kontekście historycznym, w kontekście dziedzictwa kulturowego, jakie pozostało po wielokulturowym charakterze tego regionu. Dziedzictwo to może mieć charakter atrakcji turystycznej sprzedawanej jako element regionalnej oferty turystycznej. Można powiedzieć, że w odniesieniu do Dolnego Śląska chyba bardziej będzie pasować określenie różnorodności kulturowej niż wielokulturowości.

3. Zakres pojęciowy turystyki kulturowej i turystyki edukacyjnej

Turystyka kulturowa staje się coraz bardziej popularną formą podróżowania i do czekała się licznych definicji i określeń. Autorzy toczą dyskusję, co jest turystyką kulturową, a co nią nie jest; które formy turystyki można zaliczyć do turystyki kulturowej, a które nie są oparte na walorach kulturowych. Niejednokrotnie turystyka kulturowa utożsamiana jest tylko ze zwiedzaniem zabytków i muzeów.

J. Małek definiuje turystykę kulturową jako wszelkie formy podróży, których głównym motywem jest chęć kontaktu z kulturą w szerokim jej rozumieniu. W wąskim znaczeniu zainteresowanie turystyką kulturową ogranicza się niemal wyłącznie do zabytków kultury materialnej. Podejście szerokie pozwala uwzględnić wszystkie przejawy kultury, jest zatem bardziej przydatne do charakterystyki współczesnego ruchu turystycznego, w którym ważnym elementem są często współcześnie wykreowane atrakcje [Małek 2003, s. 20-21].

Podobnie szerokie ujęcie turystyki kulturowej prezentuje A. Kowalczyk, określając ją jako zespół zachowań turystów związanych z ich autentycznym zainteresowaniem dziedzictwem kulturowym (zabytkami, folklorem, miejscami związanymi z ważnymi wydarzeniami itp.) oraz z ich uczestnictwem w szeroko rozumianym współczesnym życiu kulturalnym. Tak pojmowana turystyka kulturowa jest z jednej strony głęboko osadzona w systemie wartości, jakimi kieruje się dany turysta (najczęściej wynikających z norm powszechnie przyjmowanych w kręgu kulturowym, z którego się wywodzi), z drugiej zaś ma postać zjawiska przestrzennego, które znajduje odzwierciedlenie w szeroko rozumianym krajobrazie kulturowym. Jest więc z jednej strony skutkiem, czy też następstwem występowania okre-

ślonej kultury, z drugiej przyczyną, czy też czynnikiem, który (będąc jednocześnie częścią szeroko rozumianej kultury) jest odpowiedzialny za charakter i zmiany w krajobrazie kulturowym) [Kowalczyk 2008, s. 39-40].

Równie całościowe ujęcie turystyki kulturowej prezentuje A. Mikos von Rohrscheidt, który określa ją jako wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału [Mikos v. Rohrscheidt 2008, s. 44]. Można zatem wyróżnić trzy podstawowe formy turystyki kulturowej: turystykę kultury wysokiej, powszechną turystykę kulturową oraz turystykę edukacyjną.

Dla dalszych rozważań szczególnie istotne będzie dokładne określenie zakresu turystyki edukacyjnej. Można ją rozumieć jako podróże ukierunkowane przede wszystkim na rozszerzenie wiedzy w określonej dziedzinie lub temacie. Podróż taka może być przedsięwzięciem samodzielnym, wynikającym m.in. z zainteresowań uczestnika, lub wyprawą mającą na celu wsparcie procesu edukacyjnego uczestników, np. nauczania przedmiotów szkolnych. Podróż edukacyjna może być zatem imprezą otwartą, realizowaną dla chętnych, zainteresowanych proponowanym tematem czy dziedziną, albo zamkniętą, przeznaczoną dla uczestników danego przedsięwzięcia edukacyjnego (studentów, uczniów, uczestników szkoleń, przedstawicieli grupy zawodowej i innych). Jak już wspomniano, do turystyki edukacyjnej rozumianej całościowo można zaliczyć następujące rodzaje wypraw: podróże studyjne, tematyczne, językowe, seminaryjne [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 95].

Mianem podróży studyjnej można określić wielodniową wyprawę o charakterze kulturowo-edukacyjnym, o ściśle określonym programie, z niewielką liczbą uczestników, podczas której pod kierunkiem wykwalifikowanego pilota-przewodnika zwiedza się wybrany kraj, region lub szlak, najczęściej kulturowy [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 96]. Podróżą tematyczną z kolei można nazwać zaplanowaną wyprawę o charakterze tematycznym, której program zbudowany jest na ogół lub przynajmniej w większej części wokół jednego, wiodącego tematu [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 102], dotyczącego szeroko rozumianej kultury, jak i innych dziedzin, np. przyrodniczych (wyprawy botaniczne, geoturystyczne). Inną formą turystyki edukacyjnej są podróże językowe, czyli wielodniowe wyjazdy poza miejsce zamieszkania, których głównym celem jest uzyskanie lub pogłębienie znajomości języka obcego, przy czym nauka odbywa się w sposób zorganizowany w miejscu docelowym [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 107]. Kolejną formą są podróże seminaryjne, czyli zaplanowane kilku- lub wielodniowe wyprawy edukacyjne organizowane dla uczestników szerzej zakrojonego programu edukacyjnego na poziomie akademickim [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 111]. Mogą być one jedną

z form kształcenia akademickiego, gdzie część materiału dydaktycznego realizowana jest w formie zajęć terenowych pod kierownictwem kadry naukowej. Wyjazdy tego typu mogą organizować również inne instytucje lub organizacje o charakterze edukacyjnym, np. uniwersytety trzeciego wieku. Traktując zakres podróży seminaryjnych w ujęciu szerokim, można do nich zaliczyć także wycieczki szkolne o sprecyzowanym programie edukacyjnym lub krajoznawczo-edukacyjnym, mającym na celu realizację programu dydaktycznego z jednego lub kilku przedmiotów szkolnych.

4. Dolny Śląsk jako wielokulturowy region turystyczny

Jak wspomina we wstępie do monografii historycznej Dolnego Śląska W. Walczak, region ten jest najdalej na zachód wysuniętą częścią ziem śląskich, graniczącą z Łużycami i Czechami, otwartą na Wielkopolskę i Małopolskę, położoną u stóp Sudetów i nad brzegami Odry, w niemal równej odległości od trzech stolic: Warszawy, Pragi i Berlina, a podczas różnych wydarzeń dziejowych ciążącą jeszcze także ku Krakowowi i Dreznu. Tutaj wielokrotnie w dziejach rozgrywały się wydarzenia mające wpływ na rzeczywistość polityczną, gospodarczą, kulturalną i etniczną rozległych obszarów Europy Środkowej i Wschodniej. Tutaj powstawały obiekty będące teraz pomnikami historycznymi, świadectwem wielkiego dorobku osadników polskich, niemieckich, czeskich, flamandzkich, austriackich [*Dolny Śląsk...* 2006, s. 9-10].

W historii ziemie, które dzisiaj tworzą Dolny Śląsk, częściej były obszarami przechodnimi niż ośrodkami o ukształtowanej, silnej, trwałej, stabilnej i zintegrowanej władzy politycznej. Wielokrotnie sąsiednie państwa toczyły tu walki o panowanie nad nimi. Ale to właśnie tutaj mieszkali ludzie, którzy tworzyli trwałe wartości w kulturze i nauce, dokonywali postępu w gospodarce, zostawili po sobie ślady widoczne do dziś, chociaż zmieniali się suwerenowie dolnośląscy.

Do dziś trwa spór pomiędzy historykami polskimi i niemieckimi, czy pierwsze plemiona zamieszkujące te tereny były słowiańskie, czy germańskie. Po okresie plemiennym Śląsk stał się częścią państwa pierwszych Piastów. Natomiast po rozbiściu dzielnicowym w 1138 r. księstwo śląskie dzielone było na coraz mniejsze księstwka, a ziemie śląskie sukcesywnie włączano w skład Korony Czeskiej. Ostatnie z księstw, świdnicko-jaworskie, stało się lennem czeskim w 1368 r. (a właściwie w 1392). Przez kolejne dwa wieki ziemie te stanowiły część państwa czeskiego. Po śmierci Ludwika Jagiellończyka w bitwie pod Mohaczem w 1526 r. na tronie czeskim zasiadają austriaccy Habsburgowie, którzy rządzą ziemiemi Korony Czeskiej aż do 1918 r. Jednak w 1740 r. wybucha pierwsza z wojen śląskich pomiędzy Austrią a Prusami i Śląsk przechodzi pod panowanie pruskie (a potem niemieckie), które trwa tutaj nieprzerwanie do 1945 r. W roku 1945, na mocy decyzji zwyciężskich mocarstw, Dolny Śląsk jako tzw. Ziemie Odzyskane zostaje

włączony ponownie w granice Polski¹. Rdzenni mieszkańcy tych ziem, głównie pochodzenia niemieckiego, zostają wysiedleni. Nowi osadnicy, którzy tu przybyli, pochodzili głównie z Kresów – ziem, które znalazły się w granicach Związku Radzieckiego. Dolny Śląsk przyjmował również osadników z całej Polski, zniszczonej podczas działań wojennych. Jedni przyjeżdżali tu z własnego wyboru, innych przesiedlano siłą – jak choćby ludność łemkowską po Akcji Wisła. Dlatego też na Dolnym Śląsku wykształcił się swoistego rodzaju tygiel kulturowy. Ci, którzy stąd wyjechali, zabrali swe obyczaje, stroje, gwarę, styl budownictwa. Nowi osadnicy przywieźli z sobą tyle, ile pozwoliły im władze, ale każdy miał własne zwyczaje, strój, gwarę i dialekt. Nikt nie znał historii ziem, na które przyjechał. Nie rozumiał, skąd wzięły się poszczególne budowle, dlaczego tak, a nie inaczej są zbudowane. Aby porozumieć się z sąsiadami, trzeba było używać języka literackiego, gwara i dialekty zaczęły więc zanikać. Dolny Śląsk znów stał się polski, a jego mieszkańcy zaczęli budować swą tożsamość regionalną [Gryszel 2011, s. 61-70].

5. Wielokulturowość jako produkt turystyczny Dolnego Śląska – szlaki tematyczne

W programach rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku turystyka kulturowa zajmuje bardzo istotne miejsce. Wśród siedmiu priorytetowych segmentów rynku turystycznego tego regionu wymienia się cztery najważniejsze: turystykę miejską i kulturową, turystykę biznesową, turystykę aktywną i specjalistyczną oraz turystykę weekendową [*Aktualizacja programu rozwoju...* 2009, s. 63]. Realizując zapisy Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Urząd Marszałkowski uruchomił portal internetowy poświęcony szlakom kulturowym [<http://www.szlakikulturowe.dolnyslask.pl>]. Zaproponowano w nim 14 szlaków tematycznych związanych z dziedzictwem kulturowym Dolnego Śląska. Z punktu widzenia turystyki edukacyjnej największe znaczenie mają następujące:

Szlak zamków piastowskich – pieszy, prezentujący zamki powstałe w XII i XIV w., za czasów piastowskich. Liczy ok. 150 km długości, ale ma słabą infrastrukturę obsługującą turystów. Z punktu widzenia turystyki edukacyjnej jego wartość jest bardzo duża, szczególnie dla organizacji podróży tematycznych. Podróże tym szlakiem nie stanowią jednak skomercjalizowanej oferty sprzedawanej przez biura podróży. Najczęściej odwiedzane są pojedyncze obiekty, przejście całego szlaku należy raczej do rzadkości.

Szlak historii i tradycji Wrocławia – prowadzi przez centrum stolicy Dolnego Śląska. Jego wartość edukacyjna jest bardzo duża, ponieważ ukazuje wszelkie

¹ Szczególną częścią Dolnego Śląska jest Ziemia Kłodzka, która historycznie zawsze była silnie związana z ziemiami Korony Czeskiej. Stąd też znaczne zdziwienie władz ówczesnej Czechosłowacji, które liczyły na włączenie Ziemi Kłodzkiej do Czechosłowacji. W 1945 r. doszło nawet z tego powodu do potyczek granicznych.

aspekty wielokulturowości miasta. Zagospodarowanie do celów turystycznych z racji usytuowania w centrum metropolii jest bardzo dobre. Może być i jest wykorzystywany w różnych formach turystyki edukacyjnej. Najczęściej pojawia się w biurach podróży jako oferta całościowa lub wykorzystywane są pojedyncze obiekty związane ze szlakiem.

Szlak obiektów dziedzictwa techniki przemysłowej – długości ponad 550 km, ukazujący wiele aspektów techniki, przemysłu i górnictwa na Dolnym Śląsku. Problemem jest jego zagospodarowanie turystyczne, ponieważ wiele cennych obiektów nie jest przystosowanych do obsługi ruchu turystycznego. Szlak nie jest kompleksowo oznakowany w terenie i obecnie może być traktowany jako koncepcja. Może być wykorzystywany do obsługi różnych form turystyki edukacyjnej, zwłaszcza podróży tematycznych.

Szlak cysterski – prowadzący przez klasztory i kościoły związane z działalnością cystersów na Dolnym Śląsku. Można bez obawy stwierdzić, że jest to obecnie najlepiej promowany szlak tematyczny na Dolnym Śląsku, posiadający także dobrze rozwiniętą infrastrukturę obsługową turystów. Może być wykorzystywany jako szlak podróży tematycznych oraz seminaryjnych. Coraz częściej stanowi też kompleksową ofertę krajowych i europejskich organizatorów turystyki. Ze szlakiem tym powiązany jest również proponowany *szlak sanktuariów i ośrodków pielgrzymkowych*, ukazujący także obiekty sakralne, które nie należały do zakonu cystersów.

Szlak Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej – ukazuje założenia pałacowe powstałe w większości w czasach pruskich. Duża ich część wpisana jest na Listę Pomników Historii. Szlak jest bardzo dobrze promowany i zagospodarowany pod względem turystycznym. W większości wyremontowanych pałaców znajdują się hotele. Szlak ma szczególną wartość przy obsłudze podróży tematycznych i studyjnych. Stanowi też ofertę wielu lokalnych i krajowych biur podróży.

Do zaproponowanych szlaków tematycznych można dodać jeszcze inne, które zapewne znajdą odbiorców wśród turystów kulturowych. Należy do nich np. *szlak śląskiego protestantyzmu*, ukazujący m.in. Kościoły Pokoju w Świdnicy i Jaworze, wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, kościoły łaski i wiele innych obiektów sakralnych związanych z okresem reformacji na Śląsku. Z punktu widzenia turystyki edukacyjnej szlak ten może mieć szczególne znaczenie, ponieważ w Polsce zachowało się niewiele obiektów ewangelickich, a Śląsk – obok Warmii i Mazur – to obszar ich największego nagromadzenia.

Dodatkowo na Dolnym Śląsku można wskazać wiele pojedynczych obiektów, które mogą być wykorzystywane dla potrzeb turystyki edukacyjnej. Należą do nich choćby Huta Szkła Kryształowego „Julia” w Piechowicach czy zakłady Vitbis w Złotoryi produkujące ozdoby choinkowe.

Trzeba także zaznaczyć, że obiekty dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska cieszą się szczególnym zainteresowaniem turystów odwiedzających poszczególne

subregiony turystyczne województwa. W Programie Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego wydzielono 12 subregionów turystycznych posiadających jednorodne walory turystyczne. W 2012 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego agencja Biostat przeprowadziła badania ruchu turystycznego [*Badanie ruchu turystycznego...* 2012]. W 8 spośród 12 subregionów turystycznych wskazano jako najczęściej odwiedzane atrakcje turystyczne obiekty dziedzictwa kulturowego. Spośród 48 najczęściej odwiedzanych atrakcji turystycznych Dolnego Śląska w poszczególnych subregionach aż 33 obiekty stanowiły atrakcje dziedzictwa kulturowego. Świadczy to o znacznym zainteresowaniu turystów obiektami kulturowymi na Dolnym Śląsku oraz o wielkim potencjale rozwojowym edukacyjnej turystyki kulturowej w tym regionie.

6. Podsumowanie

Z przedstawionych rozważań wynika, iż wielokulturowość Dolnego Śląska może stanowić jego wyróżnik na krajowym i europejskim rynku turystycznym. Tak duże nagromadzenie obiektów kulturowych związanych z historią Polski, Prus, Czech i Niemiec w jednym regionie stanowi znaczący potencjał do rozwoju edukacyjnej turystyki kulturowej. Obserwując współczesne trendy na rynku turystycznym, można zauważyć, że początkowo klasyczny model uprawiania turystyki nazywany 3S (*sun, sea, sand* – słońce, morze, piasek) zastępowany był przez model 3E (*entertainment, excitement, education* – rozrywka, przeżycie, nauka). Obecnie coraz częściej zaczyna pojawiać się kolejny model turystyki, określanej jako 4H (*heritage, handicraft, habitat, history* – dziedzictwo, rękodzieło, zwyczaje, historia). W kontekście obserwowanych zmian na rynku turystycznym należy uznać, że umiejscowienie turystyki kulturowej wśród priorytetowych produktów turystycznych Dolnego Śląska jest działaniem ze wszech miar słusznym. Natomiast ogłoszenie przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego roku 2013 rokiem turystyki edukacyjnej w pełni odpowiada zgłaszanemu popytowi na rynku turystycznym.

Literatura

- Aktualizacja programu rozwoju turystyki dla województwa dolnośląskiego*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki, Warszawa 2009.
- Badanie ruchu turystycznego na Dolnym Śląsku w ujęciu powiatowym i subregionalnym według Aktualizacji Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego 2012*, raport z badań, www.umwd.pl.
- Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Walczak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
- Gryszel P., *Wielokulturowość regionów turystycznych Polski a praca przewodnika i pilota wycieczek*, [w:] Z. Kruczek (red.), *Piloci i przewodnicy na styku kultur*, Proksenia, Kraków 2011.

- Kowalczyk A., *Turystyka kulturowa jako czynnik kształtujący konkurencyjność regionów*, [w:] *Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, red. G. Gołębski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.
- Małek J., *Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego*, *Prace i Studia Geograficzne* 2003, t. 32, Geografia Turyzmu.
- Mikos von Rohrscheidt A., *Turystyka kulturowa – wokół definicji*, [w:] *W kręgu humanistycznej refleksji nad turystyką kulturową*, red. M. Kazimierczak, Wydawnictwo AWF w Poznaniu, Poznań 2008.
- Mikos von Rohrscheidt A., *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wydawnictwo KulTour.pl, Poznań 2010.
- Puchnarewicz E., *Znaczenie wielokulturowości w turystyce u progu XXI wieku*, [w:] *Wielokulturowość w turystyce*, red. E. Puchnarewicz, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie, Warszawa 2010.
- <http://www.szlakikulturowe.dolnyslask.pl>.

MULTICULTURALISM OF LOWER SILESIA AS A PRODUCT OF EDUCATIONAL CULTURAL TOURISM

Summary: The development of educational cultural tourism can be regarded as one of the contemporary trends observed on the tourist market. Multiculturalism of a tourist region may constitute its distinctive quality at a highly competitive tourist market. Having compared Poland with other European countries it is well visible that it is a uniform area in terms of its cultural and ethnic background. Lower Silesia represents the region which has been changing its nationality many times. In spite of the fact that currently it is ethnically a purely Polish area, the traces of multicultural heritage reminding about its past can be found almost everywhere. They present a significant tourist attraction for many tourists visiting Lower Silesia. The objective of the paper is to analyze Lower Silesia multicultural potential as the product of this region educational cultural tourism. The paper defines concepts of multiculturalism, cultural and educational tourism. The proposals of cultural trails in Lower Silesia have been presented with regard to demand presented by tourists visiting this region.

Keywords: multiculturalism, cultural tourism, educational tourism, tourist trail.